

Διάθεση

στην Έταιρία Μελέτης

Έλληνικῶν Προβλημάτων

Ἀθήνα, 20 Μαρτίου 1972

Günter Grass: Λόγος έναντιον τῆς συνήθειας

Κυρίες καί κύριοι,

Ἡ Ἐταιρία Μελέτης Ἑλληνικῶν Προβλημάτων μέ προσκάλεσε νά σᾶς μιλήσω σάν συγγραφέας καί σάν σοσιαλδημοκράτης.

Εὐχαριστῶ γιά τήν πρόσκληση αὐτή. Θά ἤθελα κατ' ἀρχήν νά ἀφήσω νά ἐννοηθεῖ περί τίνος θά ἐπιθυμοῦσα ἀλλά δέν μπορῶ νά μιλήσω, περί τίνος θά μποροῦσα ἀλλά δέν θέλω νά μιλήσω καί, τέλος, περί τοῦ τί πρέπει, ἀποσιωπώντας το μέ τί συγκατάθεσή σας, νά παραλείψω...

"Όταν μιλῶ ἐδῶ γιά Δημοκρατία, κάθε "Έλληνας δημοκράτης γνωρίζει ποιά Δημοκρατία ἐννοῶ, τό πῶς χάθηκε, ποιός πρίν ἀπωλεσθεῖ τήν εἶχε διακωμωδήσει καί τί πραγματι σημαίνει ἀπώλεια τῶν δημοκρατικῶν δικαιωμάτων. Σεῖς γνωρίζετε τήν ἱστορία τῆς χώρας σας. Δέν χρειάζεται νά σᾶς ἐξηγήσει ἕνας ξένος τό πῶς ἔγινε μπορετό νά ἀναβιώσει ἡ δικτατορία τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1936, ποιοί

από τούς κρατούντες είναι αρκετά ικανοί να παίξουν σήμερα τόν ρόλο του Μεταξά και γιατί ή Ιστορία επαναλαμβάνόμενη στήνει τίς τραγωδίες της σάν φάρσες.

Έδω φυσικά δέν είναι αναγκαίο νά αναφέρει κανείς τά οικονομικά αίτια, μιά και σās είναι γνωστές οι ομάδες συμφερόντων, πού στήν Ελλάδα του μεσοπολέμου και στή δεκαετία του 1960 αντίταχθηκαν στή Δημοκρατία. Και δέν επιτρέπεται νά αποτελέσει δικό μου έργο νά κρίνω και νά επικρίνω τά δημοκρατικά εκείνα κόμματα, πού ο όπορτουνισμός ή ή ιδεολογική τους τύφλωση κατέστησαν τή Δημοκρατία άναξιόπιστη και πού είναι συνυπεύθυνα γιά τή χρεωκοπία της. Δέν θά είχε επίσης νόημα νά αναφέρει κανείς όνόματα και στρατιωτικούς βαθμούς, μιά και τόσο τά πρόσωπα όσο και τά αξιώματα είναι εφήμερα και αποτελούν μόνο τήν προθήκη μιās τάσης, πού υποβόσκει επικίνδυνα σ' όλόκληρη τήν Εύρώπη: Είναι ή τάση γιά τήν αναστήλωση όλοκληρωτικῶν συστημάτων, πού διδάχθηκε πολλά από τό πρόσφατο έλληνικό παράδειγμα.

Έπίσης δέν επιθυμῶ νά καταφύγω σέ παραβολές ή, άκόμα χειρότερα, σέ Ιστορικές μεταμφιέσεις. Γι' αυτό άλλωστε δέν θά πῶ λέξη γιά Χοέλντερλιν και γιά νεανικό φιλελληνικό ένθουσιασμό, ούτε γιά τόν Λόρδο Βύρωνα, ούτε θά επιχειρήσω τήν «αναζήτηση τής χώρας τῶν Έλλήνων, μέ όδηγό τά μάτια τής ψυχής». . . Θά πῶ μόνο τουτα τά λίγα: Οι Έλληνες και οι Γερμανοί έχουν μιά όδυνηρή, θάλεγα κακότυχη, σχέση μέ τή Δημοκρατία, μιά σχέση πού κάθε τόσο ανακόπονταν και δέν είχε μιά ευθύγραμμη εξέλιξη, όπως στήν Άγγλία. Γι' αυτό και δέν θά ταίριαζε σ' έναν Γερμανό νά θελήσει νά σās δώσει μαθήματα δημοκρατικότητας, μιά και ή Δημοκρατία, ή ίσαμε σήμερα άσβεστη αυτή ιδέα, έχει λίκνο της τήν Ελλάδα. Έδω κατέρρευσε και αναστηλώθηκε πάλι. Έδω αποδείχθηκε ποιά δύναμη πηγάζει από τή λαϊκή κυριαρχία. Και έδω φάνηκε ανάγλυφα ή διθυραμβική αυτοπροβολή τής όλοκληρωτικής έξουσίας, μετά τήν κατάργηση του λαού και τῶν δημοκρατικῶν του δικαιωμάτων.

Η Ελλάδα είναι ή έκφραση τής Εύρώπης. Μόλις μαραζώσει ή Έλευθερία στήν Ελλάδα, ή Εύρώπη φτωχαίνει.

Ἐπειδὴ ἀκριβῶς σᾶς ἀφαίρεσαν τὰ δημοκρατικά σας δικαιώματα, ἀπειλοῦνται τὰ δικά μας. Ἡ Δημοκρατία δίδαξε ἄλλους λαούς κι' ὄχι τὸ λαὸ τῆς χώρας πού τὴν γέννησε. Τώρα ἔρχεται ἐδῶ ὁ εὐγνώμων μαθητὴς της μὲ ἄδεια χέρια καὶ τοῦ λείπουν κι οἱ κατάλληλες λέξεις...

Ἄφοῦ προσπάθησα νὰ κάνω ἀντιληπτά ἐκεῖνα πού δέν μποροῦν νὰ λεχθοῦν, ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς αὐτοσυστηθῶ: Γεννήθηκα τὸ 1927, στὸ Ντάντσιχ τῆς Βαλτικῆς. Τὸ 1933 εἶμουν ἕξι χρονῶν, τὸ 1939 δώδεκα καὶ τὸν Μάϊο τοῦ 1945 δεκαεπτὰ, δηλαδή πολὺ νέος γιὰ νὰ ἔχω μετάσχει στὰ ἐγκλήματα τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, ἐντούτοις ὅμως ἀρκετὰ ὄριμος γιὰ νὰ δεχθῶ τίς ἐπιδράσεις καὶ τίς ἐπιπτώσεις του. Ἄθελά μου μὴ θεβαρυμένος, ἴσως συμπτωματικά μόνο ἄθῶος, μολαταῦτα δέν πιστεύω σέ ὄψιμες ἀντιφασιστικὲς καυχσιολογίες. Τιμῶ ὅμως τὴν ἀντίσταση πού ἔχει ἐπίγνωση τοῦ κινδύνου καὶ ἐκτίθεται σ' αὐτόν.

Στὰ πρῶτα μεταπολεμικά χρόνια, μεγάλωσα, δύστροπος στὴν ἀρχή, μέσα στὸ ἄγνωστο τότε γιὰ μένα κοινωνικὸ ἐκείνο σύστημα πού ὀνομάζεται δημοκρατικὸ καὶ πού — ὅπως ὀρίζει τὸ Σύνταγμα — ἐγγυᾶται τὰ βασικά δημοκρατικά δικαιώματα. Διερεύνησα μὲ περιέργεια τίς δυνατότητές μου, πρῶτα ἔνοιωσα τὴν ἐλευθερία μέσα στὴν Τέχνη καὶ αἰφνιδιάστηκα ὅταν συνειδητοποίησα τὴν κοινωνία καὶ τὴν ἐξάρτηση ἀπ' αὐτήν.

Ὅταν τὸ 1949 ἔγιναν γιὰ πρώτη φορά ἐκλογές στὰ δύο γερμανικά κράτη, μόνον ἡ Ὄμοσπονδιακὴ Δημοκρατία τῆς Γερμανίας ἀποφάσισε τὴν ἐλεύθερη καὶ μυστικὴ ψηφοφορία, ἐνῶ στὴ Λαϊκὴ Δημοκρατία τῆς Γερμανίας συνεχίσθηκε ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ πρακτικὴ τῶν κατευθυνόμενων ἐκλογῶν, μὲ κομμουνιστικὴ τώρα προμετωπίδα.

Σχετικὰ νωρὶς ἔδωσα τὴν ψῆφο μου στοὺς σοσιαλδημοκράτες. Τάχθηκα δηλαδή ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμιστικῆς πολιτικῆς ἐκφράσης τοῦ δημοκρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, χωρὶς νὰ γίνω καὶ τυπικὰ μέλος τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Ἡ ἔνταξή μου αὐτὴ ἦταν ἀπόρροια τῆς διαπίστωσης ὅτι μόνον μὲ μεταρρυθμίσεις κι ὄχι μὲ ἐπαναστατικὴ ἀνατροπὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ δράσει σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ διαφωτισμοῦ.

Ἔτσι ἴσως νά εἶχα βγάλει, σάν συγγραφέας, τά ἀναγκαῖα συμπεράσματα ἀπό τήν πτώση τῆς Δημοκρατίας τῆς Βαϊμάρης. Μιάς Δημοκρατίας πού καταβαραθρώθηκε ὄχι μόνο ἀπό τή δίψα τῆς ἐξουσίας τῶν ἐθνικοσοσιαλιστῶν, τόν ὀπορτουнизмὸ τῶν Γερμανῶν συντηρητικῶν, τὴν ἀκαμψία τῶν κομμουνιστῶν καί τὴν ἀνημποριά τῶν δημοκρατικῶν κομμάτων, ἀλλὰ καί ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς δέν στάθηκαν θεματοφύλακες τῆς, ἐνῶ ὄχι λίγοι ἀπ' αὐτοὺς ἔκαναν ὅ,τι μπορούσαν, βέβαια μέ χιούμορ καί πνεῦμα, γιὰ νά τὴν μεταβάλουν σέ γελοιογραφία.

Αὐτὸ τὸ πάθημα ἔπρεπε νά γίνεи μάθημα. Τὸ δὲ συμπέρασμα ἦταν σαφές: Μόνο τὸ σοσιαλδημοκρατικὸ κόμμα μπορούσε νά ἐπιδείξει, ἀκόμα καί κεῖ ὅπου εἶχε ἀντιδράσει ἀσθενικά καί ἀνήμπορα, δημοκρατικὴ συνέπεια καί συνέχεια. Τὸ κόμμα αὐτὸ μέ βοήθησε νά ἀποκτήσω μιά προσγειωμένη ἀποψη περὶ Δημοκρατίας, πού μέ τὴν νηφαλιότητά τῆς προφυλάσσει ἀπὸ κάθε εἶδους ἐνθουσιασμοῦς. Γιὰ νά τὸ πῶ μέ δύο λόγια: Μιά Δημοκρατία, χωρὶς κοινωνικὴ δικαιοσύνη, παραμένει μόνο «τύποις» Δημοκρατία. Σοσιαλισμὸς, χωρὶς τὴ διασφάλιση βασικῶν δημοκρατικῶν δικαιωμάτων, καταλήγει, ὅπως ἀπέδειξε ἡ ἱστορία, σέ μονοκομματικὴ δικτατορία.

Στηλιτευόμενος ἀπὸ τοὺς κομμουνιστές, συκοφαντούμενος ἀπὸ τοὺς συντηρητικοὺς καί τὴν σύμμαχό τους ἄκρα Δεξιά, συμπιεζόμενος ἔτσι ἀνάμεσα στὰ ἰδεολογικά μπλόκ, ὁ δημοκρατικὸς σοσιαλισμὸς πρέπει, μολαταῦτα, νά ἀποδείξει ὅτι εἶναι ἱκανὸς νά ἀποτελεῖ τὴν κινητήρια δύναμη, μαχόμενος γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ κοινωνικοῦ μεταρρυθμιστικοῦ του προγράμματος καί τὴ διασφάλιση κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίας. Ὁ ἀγῶνας αὐτός, πού διαρκεῖ ἤδη πάνω ἀπὸ 100 χρόνια, κερδήθηκε τὸ 1969 στὴ Γερμανία μόλις καί μετὰ βίας. Καί τώρα θὰ ἀποδειχθεῖ ἐάν ἡ Δημοκρατία καί ὁ Σοσιαλισμὸς ἀλληλοσυμπληρῶνται καί δέν ἀλληλοαποκλείονται, ἐάν ἀλληλοπροωθοῦνται καί δέν ἀλληλοεμποδίζονται, τελικά, ἐάν ἡ μία ἀποτελεῖ προϋπόθεση τοῦ ἄλλου καί τὸ ἀντίστροφο.

Τὸ Σύνταγμα τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας - πού ἐπαγγέλεται ἓνα κοινωνικὸ κράτος δικαίου -

είναι τό καλύτερο Σύνταγμα πού καταρτίσθηκε ποτέ στή Γερμανία. Ἄλλά ἡ συνταγματική ἐπιταγή καί ἡ συνταγματική πράξη δέν ταυτίζονται ἐπαρκῶς. Τό κοινωνικό κράτος δικαίου ἔμεινε μέχρι τώρα μόνο ὑπόσχεση, τό ἐκπαιδευτικό του σύστημα προωθεί κυρίως τά παιδιά ἐκείνων πού ἤδη εἶναι προνομιούχοι, τό φορολογικό του σύστημα εὐνοεῖ τούς ἤδη πλούσιους καί ἡ κοινωνία πού τό στηρίζει εἶναι, μέ τόν ὠμό ματεριαλισμό της, μιά κοινωνία ὑπερβολικά προσανατολισμένη στήν «ἀποδοτικότητα» καί στήν «ἐπιτυχία», γιά νά μπορεῖ νά παρέχει κοινωνική προστασία στούς ἀσθενεῖς, στούς ἠλικιωμένους, στούς ἀνάπηρους καί τούς ἀπροσάρμοστους. Γι' αὐτό καί εἶναι φυσικό, τό ἄρθρο 14 τοῦ Συντάγματος, μέ τήν τόσο πρόδηλη, ἀλλά ταυτόχρονα καί τόσο διαφοροποιημένη διάταξή του «Ἡ ἰδιοκτησία δημιουργεῖ ὑποχρεώσεις. Ἡ χρῆσις της ὀφείλει νά ὑπηρετεῖ ταυτόχρονα τό σύνολο», νά ἀποτελεῖ ἐντούτοις σήμερα πολύτιμο ὄργανο τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς μεταρρυθμιστικῆς πολιτικῆς.

Στήν ἀρχή τῆς περασμένης δεκαετίας, παράλληλα μέ τό συγγραφικό μου ἔργο, ἄρχισα νά ἀσκοῦμαι καί στήν πρακτική πολιτική δουλειά. Καί τοῦτο γιατί ἡ ὑπεροπτική ἄποψη ὅτι ὁ συγγραφέας ἀποτελεῖ τήν «συνείδηση τοῦ Ἔθνους» καί δέν ἐπιτρέπεται νά κατέρχεται στό χαμηλό ἐπίπεδο τῆς πολιτικῆς, μοῦ ἦταν πάντα ξένη καί ὁ ἐκλεκτικιστικός της χαρακτήρας βαθύτατα ἀποκρουστικός. Ἄρχισα λοιπόν νά ταξιδεύω στήν ἐπαρχία, προσπαθώντας νά βοηθήσω τούς σοσιαλδημοκράτες στόν ἐκλογικό τους ἀγῶνα. Ἀποδέχθηκα λοιπόν ἕνα κίνδυνο, γιατί, ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ πολιτική φθείρει. Σᾶς μιλεῖ λοιπόν ἐδῶ ἕνας συγγραφέας, πού εἶναι συγχρόνως καί πολίτης.

Ἕνας ἄνθρωπος πού δέν διερωτᾶται πιά ἐάν πρέπει ἤ ὄχι νά πράξει κάτι, ἕνας ἄνθρωπος πού δέν τοῦ ἦταν πιά ἀρκετό τό τραπέζι τοῦ γραφείου του, ἕνας ἄνθρωπος, ὅμως, πού δέν τοῦ εἶναι ἀγνωστή ἡ ἀπογοήτευση καί πού ἔχει γυμνασθεῖ στήν ἀποτυχία.

Γνωρίζω ὅλες τίς ἀντιρρήσεις πού προβάλλονται σ' αὐτήν τήν διττή μου δραστηριότητα. Ὅπως λογουχάρη: «Ὁ συγγραφεύς πρέπει νά τηρεῖ ἀπόσταση...». Ἡ «ἡ καθημερινή πολιτική, μέ τήν στείρα στεγνή της γλῶσσα,

καταστρέφει τό λογοτεχνικό στύλ. . .»). Ἡ τό ἀπόφθεγμα ἐκεῖνο «πνεῦμα καί ἐξουσία εἶναι ἀσυμφιλίωτα».

Καί ἀπαντῶ· Ἐνας συγγραφέας πρέπει νά θέτει τόν ἑαυτό του στή δοκιμασία τῆς πραγματικότητας. Ἄρα καί τῆς πολιτικῆς πραγματικότητας. Κάτι τέτοιο ὅμως μπορεῖ νά γίνει μόνο ἐάν ἐξαλείψει τήν ἀπόσταση πού τόν χωρίζει ἀπό τά πράγματα. Ἐνα λογοτεχνικό στύλ, πού ὑπόκειται ἐξέλιξη μόνο μέσα σέ θερμοκήπιο, σάν τίς φυλλῶρες τῆς γλάστρας, δηλαδή μόνο μέσα σέ κλειστός χώρους, εἶναι δυνατό νά παραμείνει - σάν μιά τεχνητή γλώσσα - ἀλώβητο. Ἡ πραγματικότητα ὅμως δέν εἶναι ἀλώβητη. Καί τήν ἀντιδιαστελλόμενη σύζευξη «πνεῦμα - ἐξουσία», τή θεωρῶ φαντασιοκοπία, ἀφοῦ καί ἡ ἐξουσία μπορεῖ νά διακρίνεται ἀπό πνευματικότητα καί τό πνεῦμα μπορεῖ νά ἀποδειχθεῖ κραταιό. Ἄς μή λησμονοῦμε, ἄλλωστε, ὅτι συχνά τό πνεῦμα ὑποτάχθηκε ἀπό ὀπορτουניσμό στήν ἐξουσία καί τό ἴδιο συχνά μιά πολιτική, πού διακρινόταν γιά τήν ὀξυδέρκεια καί τήν πνευματικότητά της, ναυάγησε.

Παρακαλῶ λοιπόν νά μοῦ ἀναγνωρισθεῖ, σάν κάτι τό αὐτονόητο, αὐτή μου ἡ διττή δραστηριότητα, πού εἶναι βέβαια κοπιαστική, ἀλλά ἀποτρέπει τήν ραθυμία. Ὅσο γιά τήν ἔμμομη ἰδιορρυθμία μου, τήν κρίση σχετικά μ' αὐτήν ἄς τήν ἀφήσουμε σέ κείνους πού τά ξέρουν πάντα ὅλα καλύτερα.

Τά χρόνια τῆς δημοκρατικῆς μου μαθητείας κύλησαν παράλληλα μέ μιά παγκόσμια ἐξέλιξη, πού κάθε ἄλλο παρά εὐνοοῦσε τή Δημοκρατία καί τήν αὐτεπίγνωσή της. Στόν δογματικό σταλινισμό τῆς δεκαετίας 1950-60, ἡ Δύση δέν ἀντιπαράταξε, σάν διαζευκτική δυνατότητα, τήν κοινωνική δημοκρατία μέ τή δύναμη τῆς πολυμορφίας της, ἀλλά ἕναν - τό ἴδιο δογματικό - ἀντικομμουνισμό. Ἡ ἐλληνική μεταπολεμική ἱστορία εἶναι σημαδεμένη ἀπό αὐτήν τήν ὑστερία, πού κρατάει ἴσαμε σήμερα... Ἀπό κεῖ καί ὕστερα, ἡ ἀξιολόγηση τῶν δεδομένων ξεχώριζε μόνο τό μαῦρο καί τό ἄσπρο. Ἀπό κεῖ καί ὕστερα, ὁ κάθε φορά πολιτικός ἀντίπαλος σπλιτευόταν σάν ἐχθρός. Ἀπό κεῖ καί ὕστερα, δημοκρατικοί σοσιαλιστές διώκονταν καί καταδικάζονταν στά τυφλά σάν «ὄργανα τῆς Μόσχας»,

ένω, από την άλλη μεριά, κατηγορούνταν σαν «πράκτορες του καπιταλισμού».

Ο πανικός και η φοβία του κομμουνισμού ώδηγησε τις δυτικές δημοκρατίες στο να χάσουν τη συνείδηση της δύναμής τους. Αυτή η έλλειψη αυτοπεποίθησης τις παρέσυρε σε άνευ όρων συμμαχίες με δεξιές δικτατορίες έναντι του κομμουνισμού. Ο αρχικός σκοπός του ΝΑΤΟ να προστατεύσει σαν στρατιωτική συμμαχία τις δυτικές δημοκρατίες, με τον οποίο αντιπαρατάχθηκε στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας, κατάντησε καταγέλαστος λίγο αργότερα, από την ίδια την πολιτική πραγματικότητα. Η Πορτογαλία κυβερνάται δικτατορικά και δεν παρέμεινε ο μόνος σύμμαχος του ΝΑΤΟ που αρνείται στους πολίτες του να ασκήσουν τα δημοκρατικά τους δικαιώματα.

Όλοένα και πιο αναξιόπιστη η δημοκρατική φρασεολογία των πρώτων χρόνων του ΝΑΤΟ, άρχισε να ένθυλακώνεται στη φρασεολογία περί «στρατιωτικής ασφαλείας» και τελικά θάφτηκε ολότελα. Και μολαταῦτα: Ἄκόμα και οι ίδιοι οι έμπειρογνώμονες της στρατηγικής θεωρούν τους έταίρους του ΝΑΤΟ, Πορτογαλία, Ελλάδα και Τουρκία, σαν παράγοντες ασφαλείας πολύ άμφισβητήσιμης αξίας.

Έτσι ο ιδεολογικός αντικομμουνισμός αποδείχθηκε η αδυναμία της Δημοκρατίας. Η στρατηγική της «πολιτικής της ισχύος» ώδηγησε στο αντίστροφο αποτέλεσμα. Δύο ολόκληρες δεκαετίες οι δυτικές δημοκρατίες - μαζί τους και η Όμοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας - παραμέλησαν τις έσωτερικές μεταρρυθμίσεις προς την κατεύθυνση της κοινωνικής δημοκρατίας. Η εποχή αυτή φαίνεται ότι πλησιάζει προς τό τέλος της, παρά τό γεγονός ότι η έποικοδομητική πολιτική ειρήνης που έγκαινίασε ο Βίλλυ Μπράντ, σαν Καγκελλάριος, εκφράζοντας τη βούληση πολλών δημοκρατικών ανθρώπων, εξακολουθεί να είναι έκτεθειμένη στον κίνδυνο παλινδρομήσεων.

Ἄλλά, ἄς κάνουμε έναν ἀπολογισμό κι ἄς συγκρίνουμε: Κλονισμένοι, και παρά ταῦτα ἀμετακίνητοι, ὁ δυτικός ἰδιωτικός καπιταλισμός και ὁ ἀνατολικός κρατικός καπιταλισμός στέκονται ἀντιμέτωποι. Και τά δύο μπλόκ στενάζουν κάτω ἀπό τίς ἀυξανόμενες στρατιωτικές δαπά-

νες και την αδυναμία που πηγάζει απ' αυτές να χρηματοδοτήσουν τις έσωτερικές μεταρρυθμίσεις που είναι αναγκαίες και στα δύο συστήματα. Καταδικασμένοι από την αρχή στη διατήρηση σχηματικών μορφών, προσπαθούν να διασωθούν, καταφεύγοντας κάθε τόσο - μετά από στιγμές άβεβαιότητας - και πάλι στην πρωτόγονη φρασεολογία του ψυχρού πολέμου. Τα δύο μπλόκ διακατέχονται βέβαια από ιδεολογική άβεβαιότητα και ανασφάλεια, αλλά, ακριβώς γι' αυτό το λόγο, ήταν έτοιμα να προχωρήσουν στη χρησιμοποίηση της ώμης βίας.

"Ένα παράδειγμα: Στα τέλη της περασμένης δεκαετίας σημειώθηκαν και στα δύο μπλόκ συγκρίσιμα γεγονότα. Η Ελλάδα, μέλος του ΝΑΤΟ, έπαψε από την 21η Απριλίου 1967 να αποτελεί δημοκρατικό κράτος. Η Τσεχοσλοβακία, σαν κράτος - μέλος του Συμφώνου της Βαρσοβίας, κατελήφθη την 21η Αυγούστου 1968 από τις στρατιές πέντε άλλων κρατών - μελών του ίδιου Συμφώνου.

Και στις δύο περιπτώσεις, οι πρωταγωνιστές των δύο μπλόκ ήταν εκείνοι που έφεραν και την κύρια ευθύνη. Χωρίς την συγκατάθεση, ή μάλλον χωρίς την ύποστήριξη των Ήνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, τα δημοκρατικά δικαιώματα δεν θα ήταν δυνατό να καταργηθούν στην Ελλάδα. Χωρίς την Ιμπεριαλιστική θέληση της Σοβιετικής Ένωσης, τό τσεχοσλοβακικό έγχείρημα, δηλαδή ή πραγμάτωση ενός ανθρώπινου - που θά πεί δημοκρατικού - σοσιαλισμού, δεν θά εϋρισκε τό προσωρινό τέλος που βρέθηκε. Συγκρίσιμες είναι και οι προφάσεις που χρησιμοποιήθηκαν γι' αυτήν την διπλή αυθαιρεσία, προκειμένου να θεσμοποιηθεί και στις δύο περιπτώσεις ή τρομοκρατία. Στην Ελλάδα, έτσι είπαν, έπρεπε να αποτραπεί ή κατάληψη της εξουσίας από τούς κομμουνιστές. Στην Τσεχοσλοβακία, έτσι είπαν, έπρεπε να αποτραπεί ένα πραξικόπημα καπιταλιστικών - Ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Η επίκληση του έσωτερικού έχθρου στη γλώσσα των τεχνοκρατών έξυπνοούσε: Τά ζωτικά μας συμφέροντα απειλούνται.

Την Ελλάδα και την Τσεχοσλοβακία δεν τις αντιμετώπιζαν πιά σαν χώρες όπου οι πολίτες τους ήθελαν και είχαν τό δικαίωμα να ζήσουν σαν ελεύθερα άτομα, αλλά

τίς αντιμετώπισαν άφηρημένα, δηλαδή άπάνθρωπα, σάν νά ήταν άπλοί παράγοντες άσφαλείας. Καί στίς δύο περιπτώσεις, λοιπόν, γιά λόγους δήθεν άπειλούμενης άσφαλείας, ή μιά χώρα στερήθηκε τό δημοκρατικό της Σύνταγμα καί ή άλλη καταλήφθηκε καί τής άφαιρέθηκε τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης.

Φυσικά ήταν άπαραίτητο νά συγκαλυφθεῖ ή βαρβαρότητα καί τών δύο έπιχειρήσεων μέ ιδεολογικό έπίχρισμα. Κι έτσι, ένώ από τή μιά μεριά, οί ξεπουλητές τών θεμελιωδών δημοκρατικῶν δικαιωμάτων παρουσιάσθηκαν σάν «προστάτες τής ήσυχίας καί τής τάξεως», από τήν άλλη μεριά, οί εισβολείς κορδακίζονταν σάν «προστάτες του λαου από τήν ιδεολογική αποπλάνηση καί τίς άντεπανάστατικές δολοπλοκίες».

Εἴτε ό άριστερός, εἴτε ό δεξιός ολοκληρωτισμός όμιλεί, ή γλώσσα του πολιτικού έγκλήματος είναι πιά διεθνῶς κατανοπή από τήν έποχή του Στάλιν καί του Χίτλερ. Άνταλλασσόμενες φράσεις, συνθήματα περί «λήψεως μέτρων», «έκκαθαρίσεων», «διαπαιδαγωγήσεως», χαρακτηρίζουν τή γλώσσα αὐτή.

Συχνά ή κρατική έξουσία τέρπεται μέ τό νά χρησιμοποιεί μιά καταπραϋντική, σχεδόν πατρική γλώσσα. Έκεῖνο πού ή άμερικανική κυβέρνηση όνομάζει «είρηνευση» στό Βιετνάμ, λέγεται στή γλώσσα του σοβιετικού εισβολέα «έξομάλυνση». Τόσο οί κήρυκες αὐτῆς τής «έξομάλυνσης», όσο καί οί «είρηνευτές» μέ τίς βόμβες ναπάλμ, έχουν γίνει θύματα τής ίδιας τής προπαγάνδας τους. Πιστεύουν ότι πράγματι εκεί πού σκορποῦν μόνο τή φρίκη «είρηνεύουν» καί «έξομαλύνουν». Όπως καί οί σταυροφόροι του Μεσαίωνα ήταν βέβαιοι ότι διέδιδαν τήν χριστιανική διδαχή του «άγάπα τόν πλησίον σου», κάνοντας μέθοδο τήν τρομοκρατία.

Όπως πρίν από αἰῶνες, έτσι καί σήμερα: Η όμικλώδης γλώσσα συντελεῖ στό νά παρουσιάζονται σιγά-σιγά τά πολιτικά έγκλήματα σάν κάτι τό συνηθισμένο. Ένας ύπολογισμός πού αποδείχνεται κάθε φορά σωστός. Καί τουτο γιατί εκείνοι πού σχεδίασαν καί διέπραξαν τήν έπίθεσή τους κατά τών βασικῶν δημοκρατικῶν δικαιωμάτων, όταν έφτιαχναν τά σχέδιά τους ήταν βέβαιοι γιά ένα πράγμα:

Ὁ χρόνος θά δουλέψει γιά μᾶς. Μετά τήν πρώτη ἀγανάκτηση καί τίς πρώτες ἔντονες διαμαρτυρίες, θά ἐπικρατήσει ἡ συνήθεια. . .

Ἄλλά, ἄς μή γελοιώμαστε: Οἱ πολιτικοί ἐγκληματίες τῆς χθές εἶναι σήμερα καί πάλι εὐπρόσωποι, ἐπειδή συνηθίσαμε τά ἐγκλήματά τους.

Ἕνα πρόχειρο παράδειγμα: Τρία χρόνια μετά τήν κατάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπό τόν Χίτλερ, Βασιληάδες καί Πρωθυπουργοί, ἄψογοι δημοκράτες, ἄσπιλοι καί ἐντιμότεροι ἄνθρωποι, συναθροίσθηκαν στό Βερολίνο. Μαζί μέ τούς ὀλυμπιακούς ἀγῶνες, γιόρταζαν, θέλοντας καί μή, τήν πλήρη ἀναγνώριση τοῦ Χίτλερ καί τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς του δικτατορίας. Παράλληλα μέ τούς ὀλυμπιακούς ἀγῶνες, κυριολεκτικά δίπλα στά στρατόπεδα συγκέντρωσης, ἀνέχονταν ἀπαθείς τούς βασανισμούς καί τούς φόνους. Ὁ ἐνθουσιασμός γιά τά ὀλυμπιακά ρεκόρ καί γιά τό θέαμα τῆς ἀθλούμενης νεολαίας, ἐκάλυπτε τούς ἐνοχλητικούς θορύβους. Ἄφου εἶχε κανεῖς συνηθίσει πιά τήν καθημερινότητα τῆς τρομοκρατίας, ἄρχιζε νά ἔχει μαζί της καί σχέσεις καλῆς γειτονίας.

Κατά πῶς φαίνεται, ὁ κυνισμός τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας δέν γνωρίζει ὄρια. Στή σημερινή δέ ἐποχή τῆς τεχνικῆς κυκλοφορεῖ ἀφτιασίδωτος καί χαμογελώντας κομπᾶ, ἐμφανίζεται μέ θράσος ἀπό τίς ὀθόνες τῆς τηλεόρασης.

Κι' ἐδῶ ἕνα πρόχειρο παράδειγμα: Ἐνῶ ὁ Ἀμερικανός Πρόεδρος, Ρίτσαρντ Νίξον, καί ὁ Πρωθυπουργός τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Κίνας, Τσοῦ Ἐν Λαίι, ἀντήλλαξαν φιλοφρονητικές προπόσεις, ἐνῶ τό κινεζικό μπαλλέτο ἐκτελοῦσε ἐπαναστατικά ἄλματα μπροστά σ' ἕνα εὐγνώμον κοινό καί ἐνῶ ἡ κυρία Νίξον εὑρίσκει πολύ χαριτωμένους τούς μικρούς κινέζους μαθητές καί τούς μετέφερε δωρεάν τούς χαιρετισμούς τῶν μικρῶν ἀμερικανῶν μαθητῶν, στό Βόρειο Βιετνάμ οἱ βόμβες ἔπεφταν ὅπως κάθε μέρα, γυναῖκες καί παιδιά ἔχαναν τή ζωή τους.

Κυρίες καί κύριοι, ὁ κυνισμός τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας σᾶς εἶναι ὀδυνηρά γνωστός. Ὅχι μόνο οἱ δυτικές δημοκρατίες, ἀλλά καί οἱ κομμουνιστικές λαϊκές δημοκρατίες προσπαθοῦν ἀνοικτὰ ἢ συγκεκαλυμμένα - μερικές φορές

μέ κάποια συστολή - νά αποκαταστήσουν τό λιγώτερο καλές ἐμπορικές σχέσεις μέ τήν κυβέρνηση τῆς χώρας σας. Ἄρχισαν ἤδη καί οἱ ἐπισκέψεις πολιτικῶν ἡγετῶν ἀπό Ἄνατολή καί Δύση. Ὅλοι φυσικά προβάλλουν μιά δῆθεν ἰδεολογική οὐδετερότητα. Χωρίς νά μπερδεύεται ἡ γλώσσα τους, μιλοῦν γιά «εἰρηνική συνύπαρξη». Προσφέρουν καί ὅπλα, συνοδεύοντάς τα μέ τήν προκαταβολική αἴρεση ὅτι τά ὅπλα αὐτά δέν μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν σέ ἕναν ἐμφύλιο πόλεμο. Πίστεφέ το, λοιπόν, κόσμε! Τά ὅπλα αὐτά δέν στρέφονται κατά τοῦ λαοῦ.

Δέν θέλω, ἐγώ, νά σᾶς δημιουργήσω φροῦδες ἐλπίδες. Ὅποιος ἔχει διδαχθεῖ πῶς οἱ μοραλιστικές παραινέσεις βοηθοῦν συνήθως αὐτούς πού τίς διατυπώνουν μέ ὠραία λόγια, ὅποιος δέν ἔχει νά μεταδώσει ἕνα νέο ἀποκαλυπτικό ἀπαστράπτων πιστεύω, εἶναι ὑποχρεωμένος νά προσφέρει μόνο σκεπτικισμό.

Τό πολύ-πολύ πού θάλεγε κανεῖς, εἶναι ὅτι τό Δίκαιο μπορεῖ νά παραβιάζεται, ἀλλά παραμένει ἐνσυνείδητα Δίκαιο παραβιασμένο. Καί ἀποδείχθηκε βέβαια ὅτι εἶναι δυνατό νά ἐμποδισθεῖ βίαια ὁ δρόμος τοῦ δημοκρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀπό τότε ὅμως πού ἡ βία τόν σημάδεψε, ὁ δημοκρατικός σοσιαλισμός ἀναγνωρίζεται καλύτερα, ἀνάγλυφος, χωρίς περιθώρια παρερμηνείας.

Οἱ ἰσχυροί εἶναι βέβαια ἀσφαλισμένοι μέσα στά κάστρα τους, ἀλλά δέν μποροῦν νά βγοῦν ἔξω ἀπ' αὐτά χωρίς φόβο. Ἡ κρατική ἐξουσία εἶναι βέβαια πανταχοῦ παρούσα, ἀλλά, ἐπειδὴ δέν μπορεῖ νά κάνει κι ἄλλοιῶς, παθαίνει ὑπερκόπωση.

Πρὶν ἀπό λίγο καιρό εἶδα ἕνα ὄνειρο: Εἶδα τήν ἐξουσία νά προβάλλει κορδωμένη στό προσκόνιο, ἐδῶ ὅπως κι ἐκεῖ. Κι εἶδα τόν ἀποστερημένο ἀπό τά δημοκρατικά του δικαιώματα λαό νά παρακολουθεῖ τό θέαμα. Κι εἶδα τήν κρατική ἐξουσία πῶς πάσχιζε νά παριστάνει τήν καθῶς πρέπει κι εἶδα πῶς στήν προσπάθειά της αὐτή γινόταν ὄλο καί πιό γελοία. Κι ἐπειδὴ ἡ ὀλοκληρωτική ἐξουσία ἐνοιωσε ὅτι, πασχίζοντας νά ἐμφανισθεῖ εὐπρεπῆς καί ἐντιμη, γινόταν ὄλο καί πιό γελοία, θύμωσε κι' ἔχασε τό χρῶμα της. . . Κι' αὐτό τό παραπάνησιο ζόρισμα τήν ἔκανε

ἀκόμα πιό γελοία. Κι ἐπειδὴ ὁ λαός, στήν ἀνελεύθερη κατάσταση πού θρискόταν, ἔβλεπε τήν γελοιοποίηση αὐτή νά μεγαλώνει συνεχῶς κι ἐπειδὴ δέν τοῦ ἔμενε τίποτε ἄλλο γιά νά προστατευθεῖ ἀπ' αὐτή τή γελοσιότητα, ξέσπασε, ἐδῶ ὅπως κι ἐκεῖ, ξέσπασε παντοῦ ὅπου ἡ ἐξουσία ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι εὐπρεπής καί ἄκακη, σ' ἓνα τρανταχτό, σ' ἓνα πάνδημο, σ' ἓνα ὀμπρικό γέλοιο...

Σέ λίγο θά ἐπιστρέψω σέ μιά χώρα ὅπου οἱ πολίτες της συχνά δέν συνειδητοποιοῦν τά δημοκρατικά τους δικαιώματα κι' ὅπου ἡ ἐλευθερία τούς φέρνει ἓναν κορεσμό. Θά τούς μιλήσω γιά τό θάρρος σας, γιά τήν ἐπίμονη ἀντοχή σας, γιά τήν ἀλύγιστη ἀντίστασή σας — ὅμως καί γιά τήν μοναξιά σας.

Πρὶν ὅμως χωρισθοῦμε, θάθελα ἀπ' αὐτή τή θέση νά χαιρετίσω τόν Γιώργο Μαγκάκη καί τόν Μπάμπη Πρωτοπαπᾶ. Καί τούς δυὸ τούς χαιρετίζω σάν ἐκπροσώπους πολλῶν. Καί τούς δυὸ. Γιατί μέ πολλούς ζοῦν σέ διπλῆ σκλαβιά. Ὁ χαιρετισμός μου εἶναι καί μιά ὑπόσχεση: Δέν πρόκειται νά ξεχάσω καί δέν πρόκειται νά συνηθίσω...